

۲۰۱۰۱۹۲
۹۷۱۱۲۷

خانه‌های بومی خرمشهر

با نگاهی به خرمشهر قبل از جنگ

www.ketab.ir

تالیف

دکتر صدیقه مسائلی

شماره مسلسل ۹۶۳۶

شماره انتشار ۳۹۶۳

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	مسائلی، صدیقه
عنوان و نام پدیدآور	خانه‌های بومی خرمشهر؛ با نگاهی به خرمشهر قبل از جنگ/ تألیف صدیقه مسائلی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۱۵۴ ص.: مصور، جدول.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۹۶۳.
شابک	978-964-03-7245-6
ویدیت فهرست‌نویسی	فیفا
یا	شت
موضوع	معماری بومی - ایران - خرمشهر
موضوع	خانه‌های بوم‌شناختی - ایران - خرمشهر - طرح و ساختمان
موضوع	جنگ ایران عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - خرمشهر - خسارات و خرابی‌ها
موضوع	خرمشهر - تاریخ
موضوع	خرمشهر - بازسازی
شناسه افزودن	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	۱۳۷ ۵۸۰/۱۴۸ NA
رده‌بندی دیویی	۳۷۲ ۹۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۲۵۰۹۹

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازوبند در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: خانه‌های بومی خرمشهر؛ با نگاهی به خرمشهر قبل از جنگ

تألیف: دکتر صدیقه مسائلی

ویرایش ادبی: فاطمه جهانگیری

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب یا مؤلف است»

بها: ۲۱۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	خ
مقدمه.....	ذ
فصل اول: معرفی خرمشهر پیش از جنگ..... ۱	
۱-۱- بخش اول: پیشینه تاریخی خرمشهر.....	۲
۱-۱-۱- وجه تسمیه خرمشهر.....	۲
۱-۱-۲- بررسی تاریخی خرمشهر.....	۲
۲-۱- بخش دوم: بررسی منابع و بود شهر پیش از جنگ.....	۹
۲-۱-۱- موقعیت جغرافیایی شهر.....	۹
۲-۱-۲- عوامل هویت‌دهنده به شهر.....	۹
۲-۱-۳- عوامل مؤثر در گسترش شهر.....	۱۰
۲-۱-۴- جهات گسترش شهر.....	۱۳
۳-۱- بخش سوم: بررسی وضعیت اقلیمی و جغرافیایی شهر خرمشهر.....	۱۵
۳-۱-۱- خصوصیات اقلیمی.....	۱۵
۳-۱-۲- خصوصیات جغرافیایی.....	۱۷
۴-۱- بخش چهارم: ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی خرمشهر.....	۱۹
۴-۱-۱- جمعیت.....	۱۹
۴-۱-۲- اشتغال.....	۲۰
۴-۱-۳- خصوصیات اقتصادی.....	۲۰
۵-۱- بخش پنجم: ویژگی‌های کالبدی شهر.....	۲۲
۵-۱-۱- خصوصیات کالبدی شهر و مسکن.....	۲۲

- ۲۲-۵-۱- خدمات شهر خرمشهر ۲۲
- ۲۳-۵-۱- میزان تخریب در بافت کالبدی بر اثر جنگ ۲۳

فصل دوم: تجزیه و تحلیل خانه‌های بومی و غیربومی خرمشهر (پیش از جنگ تحمیلی) ۲۷

- ۲۸-۱-۲- بخش اول: بررسی فیزیکی خانه‌های خرمشهر ۲۸
- ۲۹-۱-۲- تحلیل کالبدی خانه‌های بومی بافت سنتی (بررسی کمی) ۲۹
- ۵۰-۱-۲- الگوی خانه‌های بومی شهر خرمشهر (بررسی کیفی) ۵۰
- ۵۳-۱-۲- تحلیل کالبدی خانه‌های غیربومی شهر خرمشهر (بررسی کمی) ۵۳
- ۶۲-۱-۲- الگوی خانه‌های بومی (بررسی کیفی) ۶۲
- ۶۴-۱-۲- نتایج حاصل از تحلیل الگوی مسکن بومی و غیربومی شهر خرمشهر ۶۴

۶۵-۲-۲- بخش دوم: تجزیه و تحلیل عناصر کالبدی خانه‌های خرمشهر ۶۵

- ۶۵-۱-۲-۲- بررسی وضعیت ورودی در خانه‌های خرمشهر ۶۵
- ۶۸-۲-۲-۲- بررسی هشتی در خانه‌های خرمشهر ۶۸
- ۶۹-۳-۲-۲- بررسی ایوان در خانه‌های خرمشهر ۶۹
- ۷۲-۴-۲-۲- بررسی اتاق‌ها در خانه‌های خرمشهر ۷۲
- ۷۵-۵-۲-۲- بررسی سرویس‌های بهداشتی و آشپزخانه در خانه‌های خرمشهر ۷۵
- ۷۸-۶-۲-۲- بررسی حیاط در خانه‌های خرمشهر ۷۸
- ۸۱-۷-۲-۲- بررسی بام در خانه‌های بومی خرمشهر ۸۱
- ۸۳-۸-۲-۲- ارتباط فضاهای عملکردی در خانه‌های خرمشهر ۸۳
- ۸۴-۹-۲-۲- همجواری در خانه‌های بافت بومی خرمشهر ۸۴

۸۸-۳-۲- بخش سوم: تأثیر اقلیم و فرهنگ بر شکل‌گیری مسکن خرمشهر ۸۸

- ۸۸-۱-۳-۲- تأثیر خصوصیات اقلیمی شهر خرمشهر در جهت و شکل مسکن ۸۸
- ۹۳-۲-۳-۲- تأثیر خصوصیات فرهنگی و تغییرات آن بر الگوی مسکن ۹۳

۱۰۰- فصل سوم: در جست‌وجوی راهکارهایی برای طراحی خانه در خرمشهر ۱۰۰

- ۱۰۰-۱-۳- بخش اول: کیفیت طراحی فضاهای عملکردی خانه‌های خرمشهر ۱۰۰
- ۱۰۰-۱-۱-۳- کیفیت طراحی ورودی ۱۰۰

۱۰۰.....	۳-۱-۲- کیفیت طراحی هشتی
۱۰۲.....	۳-۱-۳- کیفیت طراحی ایوان
۱۰۵.....	۳-۱-۴- کیفیت طراحی اتاق
۱۱۱.....	۳-۱-۵- کیفیت طراحی سرویس‌های خدماتی
۱۱۱.....	۳-۱-۶- کیفیت طراحی حیاط
۱۱۶.....	۳-۱-۷- کیفیت طراحی بام
۱۱۶.....	۳-۱-۸- کیفیت طراحی ارتباطات در فضاهای عملکردی درون خانه
۱۱۹.....	۳-۱-۹- راهکارهای اقلیمی برای مسکن خرمشهر
۱۲۳.....	۳-۲- بخش دوم: ارائه ضوابط و معیارهای طراحی مسکن در خرمشهر
۱۲۳.....	۳-۲-۱- ضوابط حاصل از مطالعات فرهنگی
۱۲۳.....	۳-۲-۲- ضوابط حاصل از مطالعات اقلیمی
۱۳۷.....	جمع‌بندی
۱۴۱.....	منابع

پیشگفتار

سال‌ها پیش از تهاجم رژیم بعث عراق به خرمشهر در سال ۱۳۵۹، موقعیت جغرافیایی و اقلیمی این شهر در کنار جایگاه اقتصادی و سیاسی آن به‌عنوان اصلی‌ترین پایانه ترانزیتی کشور، شرایط خاصی را بر معماری این شهر حاکم کرده بود. توسعه شهری متناسب با اقلیم سواحل جنوبی کشور مشتمل بر فرم‌های بومی برگرفته از آداب و رسوم مردم منطقه در کنار محله‌های نسبتاً نوساز یا ساکنان غیربومی که با هدف اشتغال ساکن خرمشهر شده بودند، ترکیبی از دو الگوی مسکن را در این شهر ایجاد کرده بود. این دو الگوی شهری در گذر زمان اگرچه تأثیرات متقابلی بر یکدیگر گذارده بود، تهدیدی جدی برای اصالت بومی خرمشهر به‌شمار نمی‌رفت. تخریب بسیار گسترده خرمشهر در جریان جنگ تحمیلی و ضرورت بازسازی این شهر، مانع از آنست ضربه جدی به معماری اقلیمی و اصالت فرهنگی این شهر وارد کند. به‌کارگیری مصالح و فرم‌های غیربومی در کنار عدم شناخت دقیق از سابقه تاریخی و ضرورت‌های فرهنگی منطقه می‌توانست معماری بی‌هویتی را برای این شهر به ارمغان بیاورد که آثار مخرب آن بر فرهنگ نسل‌های بعدی جبران‌ناپذیر و سد را بر روی پیدا کردن روشی مناسب برای احیای "خرمشهر پس از جنگ" که دربرگیرنده کلیه ملاحظات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی منطقه باشد و در عین حال مخرب هویت فرهنگی مردم این خطه از کشور نباشد، به‌عنوان یک ضرورت خطیر در جریان بازسازی این شهر مطرح بود.

با همین دغدغه و با هدف تدوین الگویی مناسب برای بازسازی خرمشهر، تحقیقی را در سال‌های ۶۸-۱۳۶۶ و همزمان با پایان جنگ تحمیلی از طریق مطالعات میدانی گسترده به انجام رسانیدم که نتایج آن در قالب پایان‌نامه دانشجویی در همان تاریخ منتشر شد. با توجه به اهمیت این تحقیق مذکور حفظ اصالت معماری و فرم‌های بومی خرمشهر در جریان بازسازی از طریق شناخت اصول حاکم در شهرسازی سنتی این شهر و متأثر از اقلیم و فرهنگ مردم منطقه بود. محور کار بر بخش طراحی توجه به ایجاد ارتباط بین معماری شهری با ظرافت‌های روحیات سنتی و بومی منطقه بود. اجتناب از غیربومی شدن طراحی مسکن و استفاده از فرم‌ها و مصالح ناآشنا با اقلیم منطقه از جمله خطوط قرمز در این تحقیق بود.

بازدیدي که پس از چند دهه از خاتمه جنگ از خرمشهر داشتم، گویای ضعف‌های فراوانی در بازسازی این شهر نسبت به ایده‌آل‌های ذهنی من بود. مشاهده این واقعیت در کنار تجربه چندین ساله که در حوزه تدریس و تحقیق بر روی مسکن کسب کرده‌ام و ضرورت حفظ میراث فرهنگی مردمان این سرزمین در جریان رشد و توسعه، مرا بر آن داشت تا با نگاهی جامع‌تر به تحقیق مذکور، مسئله

بازطراحی الگوی مسکن بومی در خوزستان را در قالب یک مطالعه موردی تدوین و به شکل مجموعه حاضر منتشر کنم. آنچه در این نوشتار آورده شده نگاهی است بر روند شکل‌گیری مسکن بومی به‌طور عام و سپس ارائه روشی به‌منظور طراحی الگوی مسکن و تدوین اصول طراحی مسکن در "خرمشهر پس از جنگ" به‌طور خاص. انتظار می‌رود مجموعه حاضر قدمی کوچک برای روش برخورد با مسئله بازسازی مسکن در شهرها و بافت‌های بومی یا حتی بازسازی مناطق زلزله‌زده به معماران علاقه‌مند به حوزه طراحی مسکن باشد. این مجموعه همچنین می‌تواند برای دانشجویان رشته‌های معماری و شهرسازی به: زبان یک تجربه قابل استفاده در شناخت ارتباط مسکن با شرایط اقلیمی و فرهنگی و روش حفظ اصالت‌های بومی در توسعه شهری به‌کار رود. در تدوین این مجموعه خاتم مهندس زینب لطافتی زحمات زیادی کردند که از همکاری ایشان صمیمانه سپاسگزارم.

به امید درک آنچه بیشتر اصالت اقوام ایرانی و حفظ این میراث ارزشمند فرهنگی در معماری کشور عزیزمان.

صدیقه مسائلی

تابستان ۱۳۹۶